

РОЗДІЛ III. ФОЛЬКЛОРИСТИКА

УДК 821.09(477)-34

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2025-1-15>

«ОЙ НА ГОРІ ТА ЖЕНЦІ ЖНУТЬ» ЯК УЗІРЕЦЬ ВАРІАТИВНОСТІ ФОЛЬКЛОРУ

Литвин Л. М.

*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри української літератури
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
вул. Остроградського, 2, Полтава, Україна
orcid.org/0009-0003-8701-528X
chapel2012@ukr.net*

Ключові слова: традиція, генеза, імпровізація, константа, регіональний варіант, історична пісня.

У статті досліджуються варіанти історичної пісні «Ой на горі та женці жнуть». Для цього залучено широке коло текстів, зібраних науковцями впродовж XIX – поч. XX ст., серед яких записи М. Максимовича, Марка Вовчка, Я. Головацького, Д. Яворницького, Б. Грінченка, П. Гнідича, С. Тобілевич, Г. Танцюри та ін. Окрему увагу звернено на пісню, перший рядок якої: «Гей на горі женці жнуть» зі збірки Д. Рудницького 1713 р. Наведено аргументи на користь визнання її варіантом названої пісні, а не першотекстом.

Метою статті є аналіз варіантів пісні «Ой на горі та женці жнуть», установлення ядра та змінних частин, визначення чинників впливу на їх формування. Усі варіанти, незалежно від часу їх фіксування, вважаються рівноцінними. У межах сформованого ареалу визначається ядро тексту з головними ідейно-художніми ознаками (сталі компоненти) та змінні елементи. Пісня зберігає жанрову цілісність, відбиваючи події української історії, діяльність гетьманів, які називаються поіменно, та уславлює козацтво, долучившись до створення міфу про козацький характер. Разом із тим у варіантах пісні збережено стилістичні формули та постійні епітети. Суттєву особливість варіанту являє запис П. Гнідича, зроблений на Сумщині в 1915 році, у якому «козаки» змінено на «чумаки», що потягло за собою окремі зміни в сюжеті. Хоча в XIX ст. пісня фіксується на всіх територіях України, однак уже з поч. XX ст. фольклористи записують її варіанти переважно на Лівобережжі та Поділлі. Регіональні варіанти пісні зводяться до фонетичних діалектизмів.

Виснувано, що на варіативність пісні «Ой на горі та женці жнуть» вплинули історичні події, які розділили українські території між двома країнами, соціальні чинники, зокрема регіональне поширення чумацького промислу, властивості народної історичної пам'яті, яка різною мірою актуалізує події давнини. Імпровізаційний характер народної творчості, серед іншого, спровокував наявність окремих лінгвістичних особливостей варіантів – переважно фонетичних діалектизмів.

“OH, THE REAPERS ARE REAPING ON THE MOUNTAIN” AS AN EXAMPLE OF FOLKLORE VARIABILITY

Lytvyn L. M.

*Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Ukrainian Literature
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
Ostrogradsky str., 2, Poltava, Ukraine
orcid.org/0009-0003-8701-528X
chapel2012@ukr.net*

Key words: *tradition, genesis, improvisation, constant, regional variant, historical song.*

The article examines variations of the historical song “Oh, the reapers are reaping on the mountain”. For this purpose, a wide range of texts collected by researchers within the period from the 19th century to the early period of the 20th century is involved. The above-mentioned process engages the records by M. Maksymovych, Marko Vovchok, Y. Holovatsky, D. Yavornytsky, B. Hrinchenko, P. Hnidysh, S. Tobilevich, H. Tantsiura and others. The firm accent is put on the song, whose first line is “Oh, the reapers are reaping on the mountain” from the poetry collection by D. Rudnytskyi in 1713. The arguments are given in favor of recognizing it as a variant of the named song, not as the original text. The purpose of the article is to analysis the variants of the song “Oh, the reapers are reaping on the mountain”, the establishment of its core and variable parts, and the determination of the factors influencing their formation. All variants, regardless of the time of their recording, are considered to be equally valuable.

Within the scoped area, the core of the text with the main ideological and artistic features, as well as its value characteristics, is determined. The song retains genre integrity, reflecting the events of Ukrainian history, and the activities of the hetmans, each of whom is mentioned by name, and glorifies the Cossacks as a crucial factor in the construction of the statehood. At the same time, stylistic formulas and constant epithets are preserved in the variants of the song as well. A significant feature of the variant is the fact that it is being recorded by P. Hnidysh in the Sumy region in 1916, where the term “Cossacks” is replaced with “chumaks”, which led to certain changes in the plot of the opus. Although the song was recorded in all territories of Ukraine in the 19th century, starting from the beginning of the 20th century, folklorists record its variants mainly in the territories on the Left Bank of Dnipro River and on the region of Podillia. Regional variations of the song are reduced to differentiations based on phonetic dialectisms natural for different regions. It may be safely concluded that the variability of the song “Oh, the reapers are reaping on the mountain” was influenced by historical events associated with the loss of Ukrainian statehood and social factors, particularly the regional spread of the Chumach craft, the specific features of popular historical memory, which actualizes the events of previous eras to various degrees. The improvisational nature of folk art, among other things, provoked the presence of certain linguistic features of the variations, which are mainly phonetic dialectisms.

«Ой на горі та женці жнуть» належить до найпоширеніших зразків українських історичних пісень, які були зафіксовані чи не в усіх збірниках цього жанру. На текст натрапляємо в найбільш ранніх записах і виданнях, а разом із тим спостерігаємо, що пісня активно використовується сучасними аматорами та професійними виконавцями. Розмаїття варіантів цієї пісні спричиняє природний інтерес до їх порівняння.

Постановка проблеми. Однією із засадничих ознак усної народної творчості є варіативність, яка спирається на поширення твору в часі та просторі й здатності носіїв до імпровізації, вона забезпечує стійкість традиції побутування та адаптацію до нових контекстів.

В. Гнатюк пов’язував кількість варіантів твору із популярністю теми, висловленої в ньому, та

закликав до «дослідження предмета з різних боків» [Гнатюк, 1981, с. 136].

Проблему варіативності в українській пострадянській фольклористиці активно досліджували С. Грица, М. Дмитренко, І. Зварич, А. Іваницький, О. Івановська, Л. Копаниця, О. Кузьменко, Г. Леснікова, Н. Маршева, Є. Мерімерін, С. Росовецький, Т. Уварова, Г. Янів та ін. Вони розробили необхідний термінологічний апарат і дослідили варіативність окремих творів.

С. Росовецький зазначає, що «твір реалізується в усній традиції тільки під час акту виконання, коли щоразу виникає його конкретний варіант, чимось відмінний від інших» [Росовецький, 2015, с. 26], а отже, кожне виконання народної пісні є варіантом, рівноцінним з іншими, і кількість варіантів безкінечна. Про це ж говорить і Л. Копаниця, вважаючи, що «кожний елемент фольклору первісно заданий у нескінченно нових варіантах» [Копаниця, 2020, с. 112]. О. Івановська наголошує, що варіативність «несе ознаки індивідуального й колективного первнів» [Івановська, 2013, с. 115]. Разом із тим вона відкидає генетичний аспект дослідження варіантності та на цій підставі заперечує пошуки претексту.

У перебігу формування компендіуму досліджень з варіативності сформувалася й низка її визначень. Переконливою видається дефініція О. Івановської: «Варіантами вважаються тексти, ідентичні в ідейно-художньому плані, але із сюжетно-змістовими відмінностями, які проявляються в межах мотивів у вигляді імпровізацій, інновацій» [там само, с. 111].

Для наративних характеристик тексту науковці ввели термін «інваріант». Т. Уварова вважає, що інваріанти носять «константні характеристики елементів, які за будь-яких перетворень залишаються незмінними» [Уварова, 2023, с. 305]. Це розуміємо як ядро тексту. Дослідниця зазначає, що коли «інваріантності властива стабільність і стереотипність, незалежність від зовнішніх впливів, збереження традицій,..., то варіативності притаманна гнучкість, інноваційна спрямованість, відкритість усьому новому, залежність від впливів. Варіативність існує одночасно в різноманітності конкретних виразів – варіантів» [там само, 2023, с. 311]. У науці також застосовується поняття «регіональний варіант», що зазвичай проявляється в діалектизмах, змінах у сюжеті, кількості персонажів, локальних топонімічних ознаках. У практичному застосуванні варіативність є виявом змістових та лексичних змін у текстах.

Пісня «Ой на горі та жінці жнуть» посіла належне місце в усіх ґрунтовних виданнях пісень, зокрема у збірниках М. Максимовича, І. Срезневського, П. Чубинського, Марка Вовчка, М. Закрев-

ського, Я. Головацького, Д. Яворницького, Б. Грінченка, П. Гнідича, С. Тобілевич, Г. Танцюри та ін.

Ф. Погребенник першим узявся до порівняння розмаїття варіантів пісні. В. Перетц, І. Франко, М. Драгоманов, В. Антонович, Б. Грінченко, М. Возняк, І. Каманін та польські дослідники О. Кольберг, М. Євстахевич принагідно висловлювали окремі зауваження, які стосуються варіативності цієї пісні. Ми маємо на меті долучити значно ширше коло текстів і проаналізувати їх з погляду варіативності.

М. Максимович 1834 року у складі «Українських народних пісень» опублікував пісню «О Грицькі Сагайдачном», одночасно поставивши низку питань про її генезу, варіантність згаданих там історичних осіб. порушене питання про прізвища гетьманів, навколо якого тривалий час велася жвава дискусія істориків і фольклористів, указувала на час, місце побутування пісні та її ідеологічне навантаження. Припущення щодо Дорошенка, Петра чи Михайла, Сагайдачного, Петра чи Григорія, або якогось Сагайдачника, Василя Дрогозденка чи Дрозденка висловили, крім М. Максимовича, М. Драгоманов, В. Антонович, Б. Грінченко, Н. Григор'єв-Наш, О. Апанович, тільки приблизно окресливши час і місце появи пісні. М. Возняк вважає, що «для з'ясування справи потрібні дальші варіанти пісні» [Возняк, 1994, с. 447]. Версія, що пов'язує її сюжет із перебігом Хотинської битви, не вичерпує проблеми.

В. Шевчук і В. Яременко зауважили, що М. Максимович опублікував «один із народних варіантів» пісні, що логічно веде до здогадки про існування пісні літературного походження. Вони в розділі «Вірші-пісні із співаників» збірки «Слово многоцінне» (2006) розмістили пісню «Ой, на горі жінці жнуть» зі збірника Доменіка Рудницького. Науковці продублювали текст, який знайшов місце у збірці, укладеній В. Крекотнем, В. Колосовою та М. Сулимою, «Українська поезія. Книга 2. Середина XVII ст.» (1992) і вже був долучений до розвідки Ф. Погребенника. Можна висувати, що В. Шевчук, В. Яременко, В. Крекотень, В. Колосова, М. Сулима вважають пісню «Ой на горі жінці жнуть» твором літературного походження, хоча гіпотези щодо авторства не висувують. Можливо, вони спиралися на думку М. Грица, який указував на існування давньоукраїнських поетів, що «орієнтувались на стилізацію під народнопоетичну творчість, зокрема на народні пісні» [Грица, 1972, с. 5].

Натомість О. Дей уважав, що «початковий варіант цієї пісні був виявлений В. Перетцом у збірці Доменіка Рудницького «Piesni rozne i niektóre na noty polozone» (1713) [Дей, 1975, с. 24], чітко вказавши на генетичний зв'язок між записом пісні М. Максимовича та Д. Рудницького. Нещодавно

І. Вівсяна запропонувала долучити до ряду варіантів і пісню «Ой Хотине, гроде давній» [Вівсяна, 2022, с. 28], хоча не навела для цього достатніх аргументів.

Мета статті – проаналізувати варіанти пісні «Ой на горі та жінці жнуть», установивши ядро та змінні частини, визначивши чинники, які впливали на їх формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варіативність пісні починається із заголовка. У записі М. Максимовича вона називається «О Грицькі Сагайдачном», «Сагайдачний» – у Я. Головацького, у Б. Грінченка – «Пісня про Дорошенка й Сагайдачного», у Д. Яворницького – до основного заголовка є підзаголовки «Запорожецька козацька пісня» і «Про Дорошенка», а решта назв фіксують фонетичні зміни першого рядка, винесеного в заголовок: «Ой на горі да жінці жнуть», «Ой на горі та жінці жнуть», «Ой на горі жінці жнуть», «Гей, на горі та жінці жнуть», «Гой, на горі жінці жнуть». Заголовки, які називають гетьманів, указують на визнання їх історичної ролі у відбитих подіях. Збірки до видання готували фольклористи і в опублікованих піснях лише частково зберегли фонетичні особливості вимови респондентів, ставлячи за першорядну мету зафіксувати зміст пісні.

Варіант у записі Д. Рудницького задає структуру пісні. У розвитку сюжету покладене зіставлення протилежностей, хліборобської та мілітарної культури (гори та долини, жінців та козаків). Далі характеристика козацької спільноти представлена трьома гетьманами: Дорошенком, Сагайдачником і Дрогозденком. Подальше протиставлення відбувається між Дорошенком, справжнім лідером, і Сагайдачником, за яким закріплюється функція необачного невдахи. Претензії до нього полягають у тому, що загубив триста козаків. Третій гетьман Дрогозденко, «што веде військо московське борозденько» [Слово многоцінне, 2006, с. 497], суголосний з ідеологічними орієнтирами того часу. Кінець пісні притаманний тільки зазначеному варіанту і знову використовує прийом протиставлення:

Помагай Бог козаченьк[а]м,

Щоб одкрикнули да з самопалов ляшеньк[а]м
[Слово многоцінне, 2006, с. 497].

Пісня, записана М. Максимовичем, у структурі набуває варіанту, який своїми головними ознаками буде повторюватися найчастіше. У трійці гетьманів Дорошенко залишається на першій позиції і з тими ж позитивними характеристиками, а другий і третій міняються місцями. Сагайдачний, опинившись на позиції другого, стає носієм нової ідеї, у якій героїчний козацький чин обертається на іронічний. Претензія до нього не носить військового характеру, а представлена як конфлікт чоловічого і жіночого начал.

А позаду Сагайдачний –

Що проміняв жінку

На тютюн да люльку

Необачний [Максимович, 1834, с. 105].

Предметний світ – тютюн та люлька, перевагу яким надає гетьман, маркують його чоловіче єство. Замість Дрогозденка фігурує «пан хорунжий», і його єдиною характеристикою стає «кониченько, /... вороненький / Сильно дужий» [там само, с. 105]. У такий спосіб зникає алюзія на історичний конфлікт між гетьманом Дорошенком і брацлавським полковником Дрозденком. У подальших варіантах пісні цей образ часто вилучається, а залишиться протиставлення Дорошенка і Сагайдачного. Традиційного звучання набуває останній куплет, у якому уславлюється чоловіче товариство – бадьоре, енергійне, безжурне.

С. П'ятаченко звернув увагу на варіант пісні, записаний у 1915 році П. Гнідичем і якому виконавець Лука Гаценко дав назву «Чумацька пісня». Заміна «козак» на «чумака» у другому рядку дало формулювання «А попід горою, горой зеленою, чумаки йдуть» [П'ятаченко, 2005, с. 99], а в кінці пісні люлька «чумаку в дорозі пригодиться» [там само, с. 99]. Заміна «знадобиться» на «пригодиться» вказує на регіональну лексичну особливість, а згадка про чумацтво, на думку С. П'ятаченка, пояснюється соціальними змінами, відповідно до яких «колишнє козацьке населення цього регіону зайнялось новим для себе видом діяльності – чумацтвом» [там само, с. 99]. Заміна козацької теми на чумацьку покликала за собою в цьому варіанті забуття імен Дорошенка і Дрогозденка та увиразнення Сагайдачного-гультя. Усе це послабило історичну основу пісні й перевело її до розряду соціально-побутових.

Варіант Я. Головацького (1878) має за особливість розповідь про трьох героїв, два з яких є невизначеними особами, а третій – конкретно історичною: «попередъ панъ Хорунжий», «по серединъ Кисильо-панъ», «на задъ Сагайдачний». Перші два характеризуються однаково – «чорным кониченькомъ, чорнымъ вороненькимъ, / Сильной, дужой» [Головацький, 1878, с. 26]. Сагайдачний, крім того, що він традиційно «необачний», то в цьому варіанті ще й «злий». У пісні з'являється оповідач, який проявляє себе в кінці пісні:

Я выкрену вогню,

Люльку закурю,

Не журюся [там само, с. 26].

Про регіональні особливості варіанту свідчить лексика «небачний», «нездобачний», «не ладиться», але вона може бути і наслідком використання руської мови, прихильником якого був науковець. До цього варіанту критично ставився Ф. Погребенник, вважаючи, що він «явно літературного походження» [Погребенник, 1991, с. 16] і

що «пісня у деяких місцях, очевидно, попсована» [там само, с. 17].

Пісня побутувала в різних регіонах України. Зокрема відомо, що М. Максимович збирав фольклорний матеріал на Черкащині, Я. Головацький записав її на Львівщині, Д. Яворницький – на Харківщині, П. Гнідич – на Сумщині, Марко Вовчок, С. Тобілевич, Г. Танцюра – на Поділлі. Варіанти пісні були записані від осіб як чоловічої, так і жіночої статі. До прикладу, Г. Танцюра записав «Ой на горі та женці жнуть» від Явдохи Зуїхи (Сивак), а Д. Яворницький, який надавав перевагу чоловікам-респондентам, від Касяна Лазоренка. Сюжетно тексти не відрізняються, а мають лише фонетичні відмінності. Записи Д. Яворницького є останніми з опублікованих, що зберігають регіональні мовні особливості. З цієї причини лише вузькому колу науковців доступні фольклористичні матеріали, у яких, на думку Г. Янів, «зазначають варіанти та рядки, які є відмінними від обраного» [Янів, 2013, с. 269].

Записи Д. Яворницького 1916 року і Г. Танцюри 1920 року закривають епоху фіксування пісні «Ой на горі та женці жнуть» з народних уст. Подальші видання, які почалися в 50-і роки ХХ ст., носять академічний або популяризаторський характер. В. Давидюк мотивує такий підхід тим, що «упорядники працювали в межах редакційних норм, коли мова фольклорних текстів уніфікувалась якнайближче до літературної, уникаючи діалектизмів. Загалом, такі втручання в авторські записи подавались як одна з умов загальноукраїнського сприйняття» [Давидюк, 2021, с. 139]. Мова пісні стає позбавлена діалектних ознак, а в сюжеті конкурують два варіанти – з паном хорунжим та без нього. Тенденція до вилучення куплету про

хорунжого особливо спостерігається у виданнях, орієнтованих на музичний супровід. Багато видань побачили світ у видавництві «Музична Україна», редакційна політика якого була спрямована на популяризацію фольклору. Можливо, варіант пісні без згадки про хорунжого видавався більш струнким, естетично досконалим, бо в сюжеті перше протиставлення женців і козаків послідовно підтрималося протиставленням Дорошенка і Сагайдачного. У коментарі до пісні у виданні (1955) зауважується «оптимізм народу, <...> властивий йому гумор» [Українські народні думи, 1955, с. 579].

Важливо зазначити, що пісня, яка, ймовірно, виникла на Буковині й у письмовому вигляді була зафіксована в Д. Рудницьким, що мешкав у Польщі та Литві, після Я. Головацького не була зафіксована в тому регіоні. У збірках М. Павлика, О. Маковея кінця ХІХ ст., виданнях «Буковинські народні пісні» (1963), «Пісні Закарпаття» (1962) не знаходимо тексту «Ой на горі та женці жнуть». Очевидно, що в цих регіонах пам'ять про козацтво як історичне явище почала згасати більше й раніше, ніж на інших територіях.

Висновки. Розглядаючи чинники варіантності народної історичної пісні «Ой на горі та женці жнуть», можемо дійти висновків, що система змін укладалася в межі, зумовлені соціальними змінами, історичними подіями, лінгвістичними регіональними особливостями. Порівняння згаданих варіантів пісні вказує на збереження ядра та наявність у кожному змінної частини. До подальшого дослідження можна залучити матеріали фольклорних експедицій. Також видається перспективним зіставний аспект історичних постатей та фольклорних образів згаданих у пісні гетьманів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вівсяна І. Хотинська битва 1621 року та формування козацького міфу в українській суспільній думці. *Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи : матер. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф.* Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 24–30.
2. Возняк М. Історія української літератури : у 2 кн. Львів : Світ. Кн. 2. 1994. 555 с.
3. Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість. *НТШ. Філологічна секція*. Нью-Йорк, 1981. 288 с.
4. Головацький Я. Народные песни Галицкой и Угорской Руси. Москва : Университетская типография, 1878. Т. І–ІІІ.
5. Грицай М., Бойко В., Дунаєвська Л. Українська народнопоетична творчість. Київ : Вища школа, 1983. 360 с.
6. Давидюк В. Текстологічні проблеми «Колодяженського зошита». *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 20. Т. 1. С. 137–145.
7. Дей О. Поетика української народної пісні. Київ : Наукова думка, 1978. 251 с.
8. Івановська О. Варіативність як функціональна категорія фольклорного наративу. *Література. Фольклор. Проблеми поетики*. 2013. Вип. 38. С. 110–115.
9. Копаниця Л. Концепція традиційної культури в науковому дискурсі Івана Франка: міф і ритуал як невід'ємні коди народнопоетичної творчості. *Colloquium journal*. 2020. С. 109–113.
10. Максимович М.А. Украинские народные песни. Москва : Унив. тип., 1834. Ч. 1. Кн. 1–3. 180 с.
11. Погребенник Ф.П. Наша дума, наша пісня. Київ : Музична Україна. 1991. 208 с.
12. П'ятаченко С. В. Фольклористична діяльність Павла Гнідича. Суми : МакДен, 2004. 196 с.

13. Росовецький С.К. Текстологія фольклору. Київ : ФОП Росовецький-Гіндіч О.С., 2015. 260 с.
14. Слово багатоцінне. В 4 кн. Кн. 3. Київ : Аконіт, 2006. 800 с.
15. Уварова Т.І. Варіативність, культурні інваріанти та базові універсалії культури. *Культурологічний альманах*. 2023. Вип. 2. С. 304–312.
16. Українські народні думи та історичні пісні. Київ : Вид-во АН УРСР, 1955. 660 с.
17. Янів Г. Відображення варіантів тексту фольклорного твору як один з аспектів наукового редагування. *Діалог: Медіастудії*. 2013. Вип. 17. С. 263–275.

REFERENCES

1. Vivsiana, I. (2022). Khotynska bytva 1621 roku ta formuvannia kozatskoho mifu v ukrainiskii suspilnii dumtsi. [Khotyn battle of the year 1621 and the formation of the Cossack myth in Ukrainian public opinion]. *Socio-political processes in Ukraine and the world: history, problems, prospects: mater. IX Ukrainian national scientific-practical. conference in Sumy* : Sumy State University. P. 24–30. [in Ukrainian].
2. Vozniak, M. (1994). Istorija ukrainskoj literatury [Sumy State University]: u 2 kn. Lviv : Svit [Svit Book]. Vol. 2. 555 p. [in Ukrainian].
3. Hnatiuk, V. (1981). Vybrani staty pro narodnu tvorchist [Selected articles on folk art]. *NTSh Filolohichna sektsiia*. New York. 288 p. [in Ukrainian].
4. Holovatskyi, Ya. (1878). Narodneje pesny Halytskoj y Uhorskoj Rusy. [Folk songs of Galician and mountain Rus]. Moscow : Unversytetskaia typohrafiia. T. I–III. [in Russian].
5. Hrytsaj, M., Bojko, V., Dunajevska, L. (1983). Ukrainska narodno-poetychna tvorchist. [Ukrainian folk-poetic creativity]. Kyiv : Vyscha shkola. 360 p. [in Ukrainian].
6. Davydiuk, V. (2021). Tekstolohichni problemy “Kolodiazhnens’koho zoshyta”. *Zakarpats’ki filolohichni studiyi* [Textological points of the Kolodyazhnenskyi notebook. Transcarpathian Philological Studies]. Vol. 20. T. 1. P. 137–145. [in Ukrainian].
7. Dei, O. (1978). Poetyka ukrainskoj narodnoi pisni. [Poetics of Ukrainian folk song]. Kyiv : Naukova dumka. 251 p. [in Ukrainian].
8. Ivanovska, O. (2013). Variatyvnist yak funktsionalna katehoriia folklornoho naratyvu. [Variability as a functional category of folklore narrative]. *Literatura. Folklor. Problemy poetyky*. Vol. 38. P. 110–115. [in Ukrainian].
9. Kopanytsia, L. (2020). Kontseptsija tradytsijnoji kultury v naukovomu dyskursi Ivana Franka: mif i rytual yak nevidiemni kody narodno-poetychnoi tvorchosti [The concept of traditional culture in the scientific discourse of Ivan Franko: myth and ritual as integral codes of folk-poetic creativity]. *Colloquium journal*. P. 109–113. [in Ukrainian].
10. Maksymovych, M. (1834). Ukraynskye narodnyje pesny. [Ukrainian folk songs]. Moskva : Unyv. typ., 1834. Vol. 1. Part. 1–3. 180 p. [in Russian].
11. Pohrebennyk, F. (1991). Nasha дума, nasha pisnia. [Our дума, our song]. Kyiv : Muzychna Ukraina. 208 p. [in Ukrainian].
12. Pyatachenko, S. (2004). Folklorystychna dijalnist Pavla Hnidycha. [Folklore activity of Pavlo Hnidych]. Sumy : MakDen. 196 p. [in Ukrainian].
13. Rosovetskyj, S. (2015). Tekstolohija folkloru. [Textology of folklore]. Kyiv : FOP Rosovetskyj-Hindich O. S. 260 p. [in Ukrainian].
14. Slovo mnohotsinne. (2006). [The word of the supreme value]. In 4 books. b. 3. Kyiv : Akonit [Aconite]. 800 p. [in Ukrainian].
15. Uvarova, T. (2023). Variatyvnist, kulturni invarianty ta bazovi universaliji kultury. [Variability, cultural invariants and basic universals of culture]. *Kulturolohichnyj almanakh. [Cultural almanac]*. Vol. 2. P. 304–312. [in Ukrainian].
16. Ukrainski narodni dumy ta istorychni pisni. (1955). [Ukrainian folk dumas and historical songs]. Kyiv : Publishing House of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. 660 p. [in Ukrainian].
17. Yaniv, H. (2013). Vidobrazhennia variantiv tekstu folklornoho tvoruv yak odyn z aspektiv naukovoho redahuvannia. [Displaying versions of the text of a folklore work as one of the aspects of scientific editing]. *Dialoh: Mediastudiji*. Vol. 17. S. 263–275. [in Ukrainian].